

KÉT BESZÉLGETÉS

Peter Sichrovsky 1947-ben született Bécsben. Szülei a háború alatt Angliába emigráltak — apja katonaként az angol hadseregben harcolt. Sichrovsky Bécsben nőtt fel, gyógyszerészetet, kémiát és filozófiát tanult. Hat év gyógyszerészi munka után néhány éve szabadfoglalkozású úó. Az út közöli részletek két interjúgyűjteményből valók. Az elsőben olyan zsidó nőkkal és férfakkal beszélget, akik az üldözések ellenére is az NSZK-ban, illetve Ausztriában maradtak. A második körben Sichrovsky beszélgetőtársai olyan emberek gyermekei és unokái, akik eljegyezték magukat a nemzetiszocializmussal.

TUVI

MEG IS TUDJUK VÉDENI MAGUNKAT*

Rendőr vagyok. Amikor néhány napja a gyerekekért mentem az anyámhoz, már az előszobában levettem a redőrkabátot, és beléptem a nappaliba. Csak anyám ijedt szeme és ideges arca emlékeztetett a hibámra. Mielőtt még veszekedni kezdett volna, gyorsan visszamentem, és levettem a derékszíjamat a pisztollyal. Anyám nem bírja látni ezt a fegyvert. Éppen elég nehéz megértenie, hogy a fia, egy zsidó, a német rendőrségnél dolgozik. Sohasem bírálta a döntésemet, de apámmal együtt arra kért, gondoljam meg jól. De azért ha anyám egyenruhában lát, gyakran rám kiált: Ne mozogj így! Ne állj így! De leginkább a pisztolyt nem akarja látni. Borzalmas dolgokra emlékeztetheti. Nem tudom, mire, sose mesél róla. De látom az arcán, a szemén, az ideges kiabálásán. Ő az egész háború alatt itt maradt, Németországban. Az anyja zsidó vallásra tért keresztény volt, akkor tért át, amikor feleségül ment nagyapámhoz. Amikor a nácik hatalomra kerültek, újra keresztény lett. Anyám félzsidóként élte át a háborút itt, Németországban, ami több volt, mint véletlen. A bombatámadások alatt például nem mehetett a pincébe, és mindig a szabadban kellett kivárnia a támadás végét. Sohasem mesél erről az időről, elég nagy a fantáziám ahhoz, hogy elképzeljem, miért reagál idegesen és ingerlékenyen az egyenruhámra. Az idegei mára teljesen tönkrementek. Az egész keresztény rokonsága abban az időben nagyon segítette, különben nem élte volna túl. Ezek szerint már akkor léteztek ilyen másféle németek.

A háború után anyám Izraelbe ment, ahol megismerkedett apámmal. Apám Bécsben született, a háború alatt Izraelben élt. Azoknak a hajóknak az egyikén ment ki, amelyek illegális bevándorlókat szállítottak. A kikötőben a hajó úgy megsérült, hogy elsüllyedt. A palesztinai földalatti mozgalom harcosai tulajdonképpen csak manőverezésre képtelenné

akarták tenni, hogy az angolok el ne küldhessék, de úgy megrongálták, hogy elsüllyedt. Ez volt a *Patrias*, a történetéről még ma is beszélnek. Majdnem ezer ember volt a fedélzetén, kb. hétszáz a vízbe fulladt. Apám kimenekült, bár nem tudott úszni. Egyszer elmesélte, hogy szerencséje volt, és az egyik kajütablakon ki tudott mászni. Akkor aztán az angolok kimentették. De ezen kívül szinte semmit se tudok a szüleimről. Leginkább apám burkolózik hallgatásba, akinek a családja már nem tudott elmenekülni, és mindnyájan elpusztultak.

Ha ilyesmiről van szó — a feleségem néha szokta őt kérdezni, én képtelen vagyok rá —, észrevehetően megváltozik az arca. Mindig azt mondja: kérdezz csak nyugodtan mindenről. De akkor aztán válasz helyett könnyek jönnek....

Mindössze egy évvel ezelőtt tudtam meg, véletlenül, hogy volt egy nővére. Még az apja foglalkozását se tudom. Hát hogy kérdezzem meg tőle, ha még most, ennyi év után is így megviseli?

Én Izraelben születtem, csak hatévesen jöttem haza. Életem első éveire nagyon kellemesen emlékszem vissza. Haifában laktunk, a tenger mellett, a strand volt a játszóterünk. Mindig meleg volt, állandóan a szabadban voltunk, mindig nyakig a homokban, és ezen senki sem ütközött meg.

Amikor Németországba kerültem, az volt az első élményem, hogy egy asszony, az esernyőjével fenyegetve, dühösen kergetett ki egy park pázsitjáról. Engem ez sokkolt, képtelen voltam felfogni, mit követtem el. Egyszeriben minden szabályozott volt, az emberek mogorvák, a gyerekek meg semmilyenek. De megszoktam mindent, iskolába jártam, mint minden más gyerek, a zsidóságom miatt sohasem volt semmilyen nehézségem.

A szüleimnek sokkal nehezebb dolguk volt. Amikor Németországba telepedtek át, nem volt se pénzük, se munkájuk, se lakásuk. A németek itt már régen újra megtalálták a helyüket. A gazdasági csoda gazdaggá tette őket, megint volt valamijük, megint voltak valakik. A szüleim lekéstek az újjáépítésről. Apám a hitközség segítségével a zsidó kórház mosodájában kapott munkát. Lakást is a hitközségen keresztül találtunk. Később egy gazdag nagybácsi segített, aki, hála Istennek, minden családban van, és a szüleim saját mosodát nyithattak. Évekig tartott, amíg az összes adósságunkat visszafizették.

Minden nehézség ellenére a szüleim örültek, hogy visszatértek Németországba. Édesanyám szülei, akik szintén a háború után mentek Izraelbe, még hamarabb visszajöttek. Ők sohasem érezték jól magukat Izraelben. Minden idegen volt ott nekik. A klíma, a keleti életmód, a nyelv. Igazi németek voltak, épp-

* Részlet a szerző *Wir wissen nicht was morgen wird, wir wissen wohl was gestern war (Junge Juden in Deutschland und Österreich)* című könyvéből. Kiepenhauer Witsch, Köln 1985.

úgy, mint anyám rokonai. Hitler előtt németek voltak, és Hitler ellenére azok maradtak. És tulajdonképpen szívesen jöttek vissza. És akik nem jöhettek naponta sajnálják, mint például egy Mose nevű barátom. Ha Izraelben van, akkor ideges, mindent szid, morcos, de ott él. Ha idejön, vidám, jól érzi magát, valósággal fellélegzik. Igazából Németországba akart jönni, de elvált a feleségétől, és egy jemeni nőt vett el. Most az elvált felesége itt él Németországban, ő pedig Izraelben, mert a mostani felesége nem akar onnan eljönni. Így hát a barátom Izraelben ül és szitkozódik.

Engem gyerekként tudatos zsidóságra neveltek. Magától értetődő volt, hogy zsidó óvodába jártam, később pedig a zsidó fiatalok csoportjába. A zsidóságom gyerekkorom óta énem szerves része. Az iskolában sohase csúfoltak vagy bántalmaztak emiatt. Persze mindig voltak verekedések, de sohasem azért, mert zsidó voltam. Mindenki tudta, ki vagyok, ezen semmi titkolnivaló nem volt. Mindig ez volt a módszerem. Nem szeretek bujkálni, rejtőzködni, ellenkezőleg!

Volt egy iskolatársam, szintén zsidó, neki sokkal rosszabb dolga volt. Ortodox családból származott, sokkal szigorúbban nevelték, mint engem. Az én szüleim sokkal liberálisabbak voltak. Mi szombaton is autóba ültünk, én pizzát ettem, pedig az nem volt kóser. Az iskolatársam minden szabályt pontosan betartott. Szombaton nem járt iskolába se. És a tévéjük meg a konnektor között volt egy óraszerkezet, amely a sportműsor kezdetére pontosan bekapcsolta a készüléket. Ők ugyebár, nem nyúltak hozzá kézzel. Mindenki úgy legyen zsidó, ahogy akar. Ami különös volt, az a következő: ezt az embert nagyon szigorú vallásosságban nevelték. Azt hinné az ember, hogy erős zsidóságtudat alakult ki benne. De ennek épp az ellenkezője történt. Pontosán ő akarta mindig eltitkolni, hogy zsidó. Amikor keresztényekkel volt együtt, sose beszélt erről. Mindig úgy tett, mintha szégyenkeznie kellene a származása miatt. Ha ezt a szemébe mondták, úgy megijedt, mintha valami tiltott dolgon kapták volna rajta. Annak ellenére, hogy én mindig nyíltan beszéltem arról, hogy zsidó vagyok, őneki voltak nehézségei: sokszor csúfolták, kellemetlen élményei voltak. Engem mindig elismertek mint zsidót. Talán az a mód is számít, ahogy az ember a többiekkel szemben fellép. Nekünk, zsidóknak, különösen itt, Németországban, meg kell mutatnunk a többieknek, hogy megtanultunk védekezni. Úgy, mint ma Izraelben. Annak ellenére, hogy sok mindennel nem értek egyet, ami ott történik, imponál nekem, hogy ma vannak olyan zsidók, akik egyszerűen felállnak, és azt mondják: ez így nem megy!

Azt hiszem, gyerekként ez a fellépésem előnyt jelentett nekem a többiekkel szemben. A tanárok mindig nagyon óvatosak voltak velem, mintha félnének, nehogy megbántsanak, mert ez aztán rájuk üthetne vissza.

Viszonylag nyugodt természetem van, de robbanékony. Ha robbanok, akkor nem tudom magam viszatartani. Emlékszem, egyszer kis híján megöltem

egy iskolatársamat. Kisiskolás voltam, a táskámat a hátamon hordtam. A többieknek már rég igazi aktatáskájuk volt, de az én szüleimnek, akik csak később jöttek Németországba, és másokhoz képest nagyon szegények voltak, ezek az új aktatáskák nagyon drágák voltak. Nekik itt a nulláról kellett elindulniuk, a jó németek, akik túléltek Hitlerüket, újra vastagon megszedték magukat. Szóval, egy ilyen fickó állandóan piszkált a táskám miatt. Amikor egyszer hátulról ráakaszkodott a táskámra, leeresztettem a táskát, ő leesett a földre, én rávettem magam, és megszorítottam a nyakát. Ha akkor véletlenül nem jön arra egy rendőr, megfojtottam volna. Soha többé nem szólt nekem senki egy szót se. Jó érzés volt, hogy félnék tőlem, bár gyereknek kicsi és törékeny voltam.

Az iskolához egyébként kellemes emlékek fűznek. Sokszor kérdezték tőlem, hogy van ez vagy az a zsidóknál, miért nem ünnepeljük a karácsonyt, miért viselnek a férfiak fejfédőt stb. Mindig nagyon büszke voltam, ha ilyesmiről beszélhettem. És később is, amikor továbbtanultam, mindig az volt az érzésem, hogy itt a németeknek egy másik nemzedéke nő fel, mások, mint akik elüldözték a szüleimet.

Volt néhány szélsőséges élményem. Az egyik úgy hangzik, mint egy film.

Fiatal fiú koromban gyakran jártam a zsidó ifjúsági csoporttal kirándulni. Tábortűzet raktunk, krumpolit sütöttünk. Egyszer — ezt életem végéig nem fogom elfelejteni — ültünk a tűz körül, énekelünk, amikor egy tizenhét év körüli fiú lépett oda hozzánk, és megkérdezte, leülhet-e közénk. Valamiféle katonai öltözékben volt, és rövidesen kiderült, hogy egy neonáci csoporttal van itt, a csoport a közelben gyakorlatozik. Ő eleinte nem tudta, hogy mi zsidók vagyunk. Amikor megértette, kik között ül, megmevedett az arca, rögtön föl akart ugrani. De mi sok mindent kérdeztünk tőle, nem engedték azonnal elmenni. Kiderült, az apja SS-tiszt volt, még ma is meggyőződéses náci, akárcsak az anyja; szidja a zsidókat, és egy új Hitler eljövételét várja. Valahogy elértük, hogy nem ment el azonnal, elég hosszasan ült ott, és beszélgetett velünk. Amikor elment, mondtuk neki, hogy jöjjön el egyszer hozzánk az ifjúsági klubunkba. Egyikünk se gondolta volna, hogy újra felbukkan. De néhány nap múlva eljött, egyre rendszeresebben járt hozzánk, és kezdett érdeklődni a zsidó vallás iránt. Nem sokkal később elment a rabbihoz hittant tanulni, áttért a zsidó hitre, és kivándorolt Izraelbe. Ott önként jelentkezett a hadseregbe, és megkapta az izraeli állampolgárságot is. Az októberi háborúban ejtőernyősként harcolt az izraeli hadseregben, súlyosan megsebesült, még ma is láthatók a sérülései. Egy egykori náci feláldozta magát a zsidókért. A szülők teljesen el vannak keseredve, a fiuk félig nyomorék — így fordul át a történelem.

Senki se ismeri ezt a történetet, nem írja meg egy újság sem, és senkit se érdekelnek az ilyen hősök. Számomra pedig éppen az ilyen történetek fontosak, és éppen Németországban. Én nem tudok itt mindig arról beszélni, mint a többiek, hogy Németországban nem változott semmi és a németek ugyanolyan disz-

nók maradtak. Végül is az embereket a háború változtatta meg, ma pedig az egyik legjobb nyugati demokráciában élünk.

Az iskolát sajnos nem fejeztem be, amit ma nagyon sajnállok; a szállodáiparba mentem. Ekkor persze már jártam lányokkal. Anyám semmiképp se akarta, hogy keresztény lányt vegyek feleségül. Volt néhány kapcsolatom keresztény nőekkel, de igazán csak zsidó nővel éreztem jól magam. Nálunk, ebben a kis zsidó közösségben azonnal mindenki tudja, ki kivel, mikor és hol. Akkor aztán a szülők rögtön rákezdenek: na mi lesz veletek, össze akartok házasodni stb. Minden oldalról bekerítik az embert, aztán már maga is azt hiszi, hogy okvetlenül nőszülni akar. Én is elvettem ezt a zsidó nőt; nagy esküvő volt, háromszáz vendég, hatalmas felhajtás. De utána, amikor egyedül maradtunk, már semmi közünk nem volt egymáshoz. Az egész csak illúzió volt, meg akartunk felelni a környezetünk kívánságának. Egyáltalán nem értettük meg egymást, nem voltunk összeillő pár, és néhány hét múlva elváltunk. A feleségem akkoriban mindig Izraelbe akart menni, én tulajdonképpen ellenkeztem. Közben egy szálloda igazgatóhelyettese lettem, és nem akartam elmenni. De sikertelen házasságom miatt éppen én lettem az, aki egyik napról a másikra mindent odadobtam, felmondtam a szállodában, és elutaztam Izraelbe.

Először mentem oda, amióta 1960-ban áttelepültem. Tizennyolc év telt el azóta, anélkül, hogy láttam volna ezt az országot. Egy kibucban dolgoztam, tulajdonképpen szépen éltem, de súlyos vitáim támadtak más országbeli zsidókkal. Amikor megtudták, hogy Németországból jöttem, éles szemrehányásokat tettek nekem.

Naponta azt kellett hallanom, hogyan lehet mindazok után, amik történtek, zsidóként Németországban élni. De a legtöbbnek fogalma se volt az ottani életről, sose jártak Németországban, személyes tapasztalatuk nem volt se a háború alatt, utána meg még úgy se.

Azt gondolták, aki ma még Németországban él, az áruló, elárulja a halottakat. Minden alkalommal borzasztóan felizgattam magam. Olyan emberek magyaráztak nekem a demokráciáról és a szabadságról, akik a legrosszab totalitáriánus államokból jöttek, mint pl. Chile, Argentína, Oroszország. Amikor azt kérdezték tőlem, hogyan tudok Németországban élni mindazok után, ami ott történt, akkor azt felelem nekik: hogy tudtok ma egy olyan országban élni, amelyben évente egyszerűen eltűnik tízezer ember? Ahol embereket kínoznak, megölnék, nem Hitler alatt, hanem most, amikor az egész világon az emberi jogokról beszélnek?

De nem tudtam meggyőzni őket. Számukra Németország bűnözők állama maradt, ahol egyszerűen nem szabad élni. Egy szóval sem akarom kisebbiteni azt, ami itt a náci időben történt. De ezeket a szélsőséges és pokoli bűnöket a világban még pokolibban ábrázolták, ami majdnem elképzelhetetlen. És ezt a gyűlöletet Németországgal szemben és mindennel szemben, ami német, továbbadták a gyerekeiknek,

akik úgy magukba szívták, mint az anyatejet. Ma az egész világból jönnek, sem az üldöztetést nem élték át, gyakran még a rokonaikat se veszítették el, ülnék valahol, kötik az üzleteiket, és nekem kezdik magyarázni, micsoda szörnyőség zsidóként Németországban élni.

Én inkább itt élek, mint valamelyik dél-amerikai diktatúrában, az ún. szocializmusban, vagy olyan országban, mint Spanyolország volt néhány évvel ezelőtt. Még olyan országokat is, mint Belgium és Svédország, lényegesen konzervatívabbnak tartok, mint Németországot.

Akkor mégis Izraelben akartam maradni. Megismerkedtem a mostani feleségemmel, és csak azért jöttem vissza Németországba, hogy elváljak. De itt maradtam, és idehoztam a feleségemet. Egy ideig munkanélküli voltam, aztán jelentkeztem a rendőrszolgálatra.

Má egyszerű közrendőrként dolgozom. Viselem az egyenruhát, és alávetem magam a szabályoknak. Úgy, mint azelőtt a szállodában — ott is viseltem egyenruhát, és ott is az előírások szerint dolgoztam.

A feleségemet először sokkolta, amikor elmondtam neki, hogy a rendőrséghez megyek. De elmondtam neki az ezzel járó előnyöket, és akkor belátta, hogy igazam van. Ha Izraelben maradtam volna, akkor katonai szolgálatra kellett volna mennem. Akkor az egész libanoni dologban benne lettem volna. Ha erre gondolok, akkor már inkább a rendőrséget választom itt, Németországban.

Annak idején én ezt józanul, érzelmek nélkül átgondoltam. A szüleim házában lakik egy rendőrtiszt, tőle kértem tanácsot. A rendőrség legnagyobb előnye számomra az a lehetőség, hogy letehetem az érettségit, és talán még tovább is tanulhatok. Egy másik munka mellett csak este tanulhatnék.

Természetesen voltak kellemetlen élményeim is, mindenekelőtt a kiképzés ideje alatt. De éppúgy, mint már iskoláskoromban, mindig értettem ahhoz, hogy megmutassam a többieknek, hol a határ. Eleinte egyikük elkezdett zsidó vicceket mesélni. Ezt addig-addig folytatta, amíg egyszer odamentem hozzá, és világosan megmondtam neki: öregem, most már eleget vicceltél, hagyj abba.

És ezzel vége lett a dolognak. Ennyi éppen elég volt. Egy határozott szó, és behúzták a farkukat. Persze nem kell mindenre hisztérikusan reagálni. Ha részegek voltak, előfordult, hogy a *Horst Wessel*-dalt énekelték. De én ezt nem úgy fogom fel, mint tudatos antiszemita provokációt. Ezek nem nácik, hanem részegek, akik nem tudják, mit csinálnak. Ez náluk tudatalatti hagyomány és a szüleik hatása. Természetes, hogy a rendőrök között is van idegengyűlölet és antiszemitaizmus. De nem több és nem kevesebb, mint a többi németben. A feletteseim mindig korrektül bántak velem, sőt, gyakran kedveztek nekem. A többieknél valamivel idősebb voltam, ezért egy kicsit kímélték a kiképzéskor. Ezt az egész színházat az ugrialással, fedezéssel stb. sose csináltam, és senki se szólt érte semmi.

Ma már más emberek vannak a rendőrségnél, mint

15 évvel ezelőtt. A régi Wehrmacht-tisztek és náci politikusok letűntek. Ma olyan liberális rendőrségünk van, amelynek a hitleri időkhöz már semmi köze. Lehet, hogy ezt csak védekezésépp állítom, de szilárdan meg vagyok győződve arról, hogy az összes akkori figurával már gyökeresen leszámoltak, tiszta lapot kezdtünk. Persze, a háború után egy ideig ugyanazok voltak a rendőrségnél, akik a zsidókat is letartóztatták. De most már ennek vége, ez már a múlt. A kiképzés kezdetén elhatároztam, hogy ha a legcsekélyebb összeütközés előfordul, rögtön elmelegyek. Földhöz vágtam volna az egyenruhát, nem tűröm, hogy megsértsenek. De semmi se történt, ellenkezőleg, mindenki barátságos volt hozzám és segítőkész. Sőt. Néhány hónap múlva büszkén mutogattak, mint a legjobbak egyikét.

Ma már nem félek Németországban. Az atombombától jobban félek, mint valamiféle üldöztetéstől. De Németország iránt nincsenek hazafias érzéseim. Hogy győz vagy veszít valamelyik német futballcsapat, az nekem mindegy, az is, hány érmet nyernek az Olimpián. Akkor már jobban érdekel, hogy végez Izrael.

De bízom ebben az országban. Előfordulnak neonáci kísérletek, újra talpra akarnak állni, de nem érnek el semmit. Éppúgy a szélsőséges baloldal se. Egyikük se kelt rokonszenvet a lakosság körében. Ha ez nem így volna — én nagyon érzékenyen figyelem az országban történeteket —, azonnal elmennék, egy nappal se maradnék tovább itt. Nem szégyellem ezt bevallani, Németország iránt érzett rokonszenvem ellenére sem. Talán nem menekülnék azonnal, hanem megkísérelném, hogy ellenállást szervezzek.

Én szeretem elkötelezni magam, ha valamiben hiszek. De van két gyerekem és feleségem, őket nem áldoznám fel, akkor már inkább idejében menekülnék.

A bátyámnak volt egy élménye, amely megmutatta, hogy közösen védekezhet az ember. Egyszer egy csoport zsidóval ment a hegyekbe síelni — azt hiszem Bajorországba. A fogadóban, ahol ebédelték, a szomszéd asztalnál egy fiatal, karszalagos paraszt ült, karszalagján egy horogkereszt, és valami olyan jelszó, hogy 'zsidók kifelé', vagy ilyesmi. Egyikük megszólította, hogy mit jelentsen ez a karszalag, ő ezt válaszolta: Igen, a zsidók az okai mindennek: a munkanélküliségnek, a gazdasági válságnak, mindennek. A testvérem tovább kérdezte, tudja-e, hogy fest egy zsidó. Erre a paraszt: hát, kicsik, fekete a hajuk, nagy az orruk és büzlenek. Amikor a bátyám azt mondta neki: „Én is zsidó vagyok, mit szólna ehhez?”, a paraszt elkezdett ordítani: Te is éppen olyan segg vagy, te is a gázba való vagy!

Szó szót követett, ordítottak, többen is odajöttek a faluból, egy-kettőre kimentek a ház elé, ahol vad verekedés kezdődött. A verekedésnek az lett a vége, hogy soha többet senki se bántotta őket ebből a faluból. Ettől a naptól kezdve csend lett, teljes nyugalom.

Kaptak egyet a pofájukba, és elhallgattak. Így is lehet. De volt egy majdnem ellenkező esetem is. Fiatalemberként az ifjúsági zsidóközösséggel Hollandiában voltam. Mindnyájan kb. egykorúak voltunk. Annak a falunak a lakossága, amelyben laktunk, egyöntetűen gyűlölt bennünket.

Ez odáig fajult, hogy már az üzletben se szolgáltak ki minket. Véletlenül kitudódott, hogy német zsidók vagyunk. Ettől a perctől kezdve minden megváltozott. Az emberek olyan barátságosak lettek, hogy a különbség szinte kínos volt a számunkra. Rendeztek egy kis ünnepséget, a polgármester meghívott bennünket, ajándékokat kaptunk, a lakosok valósággal keresték a kedvünket.

Sajátságos élmény volt. Mi nemcsak német zsidók voltunk, hanem németek és zsidók. Az egyik énünket gyűlölték, a másikat sajnálták. Normálisan senki se viszonyult hozzánk. Átmenet nélkül kitaláltságból rokonszenvbe, aztán vissza, úgy látszik, ez a zsidók sorsa.

Mindenkinek, aki ma Németországban él, döntenie kell: zsidó vagy német. Nem ismerek egy embert sem, aki a két fogalmat képes magában harmonikusan egyesíteni. Még az én számomra is, aki oly nagy rokonszenvet érzek ez iránt az új Németország iránt, egyértelmű a válasz: először zsidó vagyok, csak azután német, ha egyáltalán német. Talán leginkább zsidó, aki Németországban él, német személyi igazolványa van.

Hogy milyen abszurd a németnek és a zsidónak a kettéválasztása, ezt mindig újra átélem, a futballpályán. A zsidó sportkör futballcsapatában ui. már nem játszanak zsidók, mi csak tartalékjátékosok vagyunk. Mivel a német törvény szerint a sportegyesületekben nem létezhet faji megkülönböztetés, egyre több nem zsidó jött hozzánk, aki jobban is játszott nálunk.

Most ezek a szegény németek, akik olyan árják, hogy a náci örömeiket lelték volna bennük, a zsidó egyesület mezében szaladgálnak a futballpályán, és néhány néző mindig szidalmazza őket. A szokásos szitkokat hallani: Zsidók ki! Menjete a gázba! — és hasonlókat. És a mi szegény árjaink tökéletesen megvannak rendülve attól, ami rájuk zúdul. Néhányan már nem tudtak uralkodni az idegeiken és a nézőkre rontottak.

Létezik-e az antiszemitizmus problémájában ennél groteszkebb szituáció?

RAINER (38 ÉVES), BRIGITTE (43 ÉVES)*

R: Rainernek hívnak, ez itt a testvérem, Brigitte. Náci családból származunk. Apánk...

B: Nem náci családból, hanem tisztai családból. Tudom, nem egyformán vélekedünk a szüleinkről. Azért talán mégiscsak megállapodhatnánk egy egységes nyelvhasználatban.

R: Mondj, amit akarsz, nekem mindegy. Te elme-

* Részlet a szerző *Schuldig geboren. Kinder aus Nazifamilien* című könyvéből. Kiepenhauer und Witsch, Köln 1987

sélheted a te verziódat. Az én számomra a mienk egy náci család volt. Tulajdonképpen még inkább egy háborús bűnös családja. Hiszen nem minden náci volt okvetlenül háborús bűnös. De apának sikerült mindkettő.

B: Én abba hagyom, ha te rögtön evvel kezded. Nincs kedvem ahhoz, hogy rögtön az elejétől a védő szerepébe kényszerítsenek. Akkor inkább lemondok erről az interjúról. Egyébként is elmebajos ötlet itt idegen embereknek mutogatni, hogy mennyire különbözőképpen gondolkodunk az apánkról. Vagy kihagyjuk a személyes interpretációt, vagy rögtön elmegegyek.

R: Jó, jó, maradjunk a tényeknél. Apánk — hogy is mondjam? — magas rangú tiszt volt a Wehrmacht-nál. A tisztikarban más kollégáival együtt hadjáratokat tervezett alsóbb rendű emberek ellen. Életeret szerzett németek számára, hozott nekik gabonát Ukrajnából, kőolajat Romániából, szénét Lengyelországból. Számára a háború a térképen színes zászlócskákkal folytatott társasjáték volt. Néhány hadosztály északra, néhány délre. Repülőgépek jobbra, páncélosok balra. És a győzelem annyit számít, mint egy jó üzletkötés.

B: A cinizmus nem segít rajtad. Ő az apád volt. És én még ma is látlak, ahogy ott ülsz az ölében, miközben ő történeteket olvas fel neked. Látlak vele a kertünkben futballozni, és ahogy kirándulásokon keresed a kezét, mert elfáradtál. Ő az apád volt, példakép és hős. Semmit se tudtál a múltjáról, nem is érdekelt volna téged. Amikor megszületted, vége volt a háborúnak. A katasztrófa utolsó hónapjait nem élted át. Mit tudsz te bombákról, az oroszok elől való menekülésről, a félelemről, amit apa letartóztatásakor élt át a család? És akkor még az elítélése is. A szomszédok, az egykori barátok — hirtelen mind egyikük mindig is náciellenes volt. M. úr, ez a disznó még ma is egy árjásított villában lakik, közvetlenül mellettünk. De a perben apa ellen vallott. Négy évet ült apa a börtönben. Meg tudod mondani nekem, hogy miért? Milliók vonultak hurrázva a háborúba. Ezek vettek részt a zsidóüldözésekben és gazdagodtak meg rajtuk. Apánk mindig tisztességes volt. Soha nem vett el zsidóktól lefoglalt holmit. A villáját a saját pénzén vette. Soha nem volt semmi dolga sem az SS-szel, sem a koncentrációs táborokkal, sem nők és gyerekek agyonlövésével. Katona volt. De sohase volt bűnöző. Nem értem, miért beszélsz így róla.

R: Ő nem az egyik vagy a másik volt: apa *vagy* bűnöző. Mindkettő volt. És ez az, amit a szemére vetek. Hogy tudott úgy labdázni velem, mintha mi sem történt volna? Mi mindent játszott az életében egyidejűleg? Tábornokot, apát, férjet, a bank igazgatósági tagját, a későbbi tiszteletet parancsoló beosztásában? Visszaemlékszem arra az időre, amikor kiesi voltam. Anya mindig azt akarta, hogy ne legyek apa terhére. Apa borzasztóan felizgatná magát. Később, amikor iskolába jártam, nem volt szabad rossz osztályzatokról beszélnem neki, mert az is felizgatta volna. És amikor egyetemi hallgatóként tüntetéseken vettem részt, akkor is csak az volt a fontos, nehogy apát fel-

izgassuk ezzel. Mindig óvni kellett. Óvni a gondoktól, problémáktól. Csak örömet okozni neki, labdázó gyerekként. Azt gondolod, valaha is apaként viselkedett? Olyan volt, mint egy háziállat, amelyet ápolni kell. Ez az óvatos, kíméletes bánásmód. Ez a jajcsak-ne-közelítsünk-hozzá, szegényhez. Minden konfliktust megakadályoztak. Minden tisztességes beszélgetést. Ha a náci kor került szóba, anya rögtön jéghideg pillantással és a következő szavakkal reagált: „Hagyjátok apát békében! Eleget szenvedett! Hét év háború és négy év börtön túl sok egy életre.” Ilyenkor úgy ültem ott, mint egy kitömött bábú.

B: Én másképpen emlékszem rád. Milyen büszkén mutogattad az úszóversenyen nyert érmeidet. Ahogy vasárnap délutánonként moziba mentél apával és Karl May történeteket olvastattál magadnak vele! Mindig egy szív, egy lélek voltatok. Azt gondolod, egy kisgyereket be lehet csapni? Szeretted téged, és mindig jó apád volt, éppen úgy, mint nekem. A te mostani gyűlölettirádád, azt hiszem, nem annyira ellene, mint inkább magad ellen irányulnak. Mi mindent el nem követtél, hogy magad is áldozat legyél! Az a félelem, hogy egy tettes leszármazottja vagy, borzalmas dolgokat vitt végbe benned. Ne hazudj magadnak: te egy német tiszt fia vagy! Akkor is, ha Izraelben dolgoztál, egy kibucban. Ha az egyetemi szeminárium csoportban nagyszerű előadásokat tartasz a fasizmus elméletéről. Német tiszt fia maradsz akkor is, ha utcai tüntetéseken állítólagos újnácikkal verekedsz össze. Néhány éve még azt is fontolóra vetted, hogy áttérsz a zsidó hitre. Mit akarsz mindezzel? Azt hiszed, elfuthatsz a múltadtól? Fogd már fel végre! Te német tiszt családból származol! És minden a véredben van, éppúgy, mint az enyémben. És ezen még az sem változtat, ha rabbi leszel.

R: Úgy teszel, mintha ez a probléma számodra sohasem létezett volna.

B: Azért nem létezett, mert én büszke vagyok az apánkra. Neki volt bátorsága ahhoz, hogy csatlakozzék egy olyan mozgalomhoz, amely új jövőt ígért. Én mindig védtem, mert megérttem őt. Az iskolában, a hazug tanárokkal szemben, akik egyszerre mind antifasiszták voltak. Olyan úgynevezett barátokkal szemben, akiknek derogált, hogy egy híres náci lányával az ágyba bújjanak, és más barátokkal szemben, akik a múlt meghosszabbítását kívánták, és bennem szövetségest kerestek. Tudom, mi történt akkor. Nekem te ne játszd az iskolamestert! De azt is tudom, hogy az apám, aki akkor, a harmincas évek közepén lelkesen csatlakozott a nácihoz, szilárdan hitte, hogy helyesen cselekszik.

R: Hagyd abba, rosszul vagyok attól, hogy ilyen általánosságokban beszélsz. Mit jelent az, hogy „helyesen cselekszik”? Mit jelent: „Azt hitte”? Nem látta már 33-ban, hogy mi készülődik? Nem lett volna lehetséges a számára, hogy a kristályéjszaka után kilépjen? Nem tudott legalább a június 20. mozgalomhoz csatlakozni? Tudod, mi volt a mi apánk? — egy gyáva! Egy gyáva bűnöző. Egy hivatalnoki mosogatórongy. Egy nyugdíj jogosult bohóc. Az ő ellenségei nem az oroszok voltak, a franciák vagy az angolok.

Az ő ellenségei a németek voltak. A németek, a saját hazájában. És ezért gyűlölt úgy engem az utolsó években. Mert én azokhoz a németekhez tartozom, akiket, úgy hitte, a párt segítségével kiirtott. Gyűlölt engem, mert tudtam német mondani. Gyűlölt, mert nem féltem annyira, mint ő. Mindig az hitte, hogy a háború és a párt egy újfajta német embert hoz létre, vagy legalábbis csak ez az új német marad meg. De éppen ő volt a régi német. És ez a régi németiség remélhetőleg nemsokára már nem fog létezni.

B: Te nem félsz kevésbé, mint ő. Talán csak más-tól. Neked fogalmad sincs arról, mennyire hasonlítasz rá. Ez a fanatizmus, amellyel most az ellentétébe csapsz át. Ebben az örökös megfelelni akarásban van valami embertelen. Figyeld csak meg, hogy beszélsz politikai ellenfeleidről. Gyakran gondoltam arra, hogy apa akkoriban biztosan éppen így beszélt. Talán csak véletlenül vagy a másik oldalon. Azt hiszem, én egészen más vagyok, mint te. Megpróbálok, hogy megértem az embereket: miért cselekszenek úgy, ahogyan cselekszenek, és miért lettek olyanok, amilyenek. Te pedig egy olyan világban akarsz élni, amelyben szövetségesek vagy ellenségek vannak. Körülbelül az a helyzet, ami már egyszer volt.

R: Az én fanatizmusom akadályoz meg egy új fasiszmust, nem a te tehetetlenséged vagy az úgynevezett megértésed. Igen, én háborút viselek a német múlttal. Várom azt a napot, amelyen a harmadik birodalom utolsó túlélője sem fog élni. Haljon már ki végre mindegyik! Akkor talán majd lesz esélyünk egy új Németországra.

B: Te álmodsz. Sohase fog itt semmi megváltozni. Ha te lennél hatalmon, a többiek lógnának. A te táboraid éppúgy tele volnának, mint a többieké. Te és a barátaid nem tudtok engem megtéveszteni. Családunk férfi tagjai kétszáz év óta tiszték. De apával bezárólag legalább igazi férfiak voltak. Apa még a fogságból is emelt fővel jött vissza, lefogyva, de még mindig büszkén és egyenes gerinccel. Te nem az az új, az a jó vagy, aki mindig lenni akartál. A te baloldali lelkesedésed nem volt semmi más, mint dacreakció apával szemben. Ahogy a szobádat feldíszítetted, az egyszerűen nevetséges. Itt egy Mao-kép, ott egy Lenin-kép, Marx mellszobra az íróasztalon. A nyakadban egy Dávid-csillag, később egy palesztin kendő. Mi kell még neked a tökéletes álcázáshoz? Mondjam még? Milyen nevetséges, ahogy itt ülsz.

R: Mindig becsületesen próbáltam új, más német lenni. Semmilyen tekintetben sem akartam az apámra hasonlítani. Mi ebben a rossz?

Apa nem segített ebben. Minduntalan a katona semlegességéről beszélt nekem. A katona számára állítólag nincs más, csak a szolgálat és a kötelesség. Mindig a mindenkori kormánynak érezte magát lekötelve. És hol marad az engedetlenség kötelessége? Apa ezt nem ismerte. Csak egyetlenegyszer beszélt nekem valamivel becsületesebben az akkori időkről. Már nagyon beteg volt. Elmesélte, hogy a tiszték gyakran vitatkoztak azon, hogy először meg kellene nyerni a háborút, azután békeidőben megbuktatni Hitlert. Arról beszélt, hogy a tiszteknek igazán az

volt a szándékuk, hogy a háború után egy demokrati-kus rendszert építsenek fel. De ez a „háború után”! Micsoda fatális keveréke a naivitásnak és az örület-nek! Tényleg elhitte, hogy a háborút megnyerhetik. Ez az, amit még ma se tudok elhinni.

B: Fogalmad sincs róla, hogy mit beszélsz. Vagy nagyon is tudod, és szándékosan állítasz valótlan-t. A tábornoki kar volt az, amely Hitlert lebeszélte arról, hogy bevonuljon Ausztriába, elfoglalja a Rajna-vi-déket és Csehszlovákiát, és amely még a lengyelor-szági háborút is meg akarta akadályozni. Jodl még 1938-ban azt mondta, hogy Hitler mögött ott áll ugyan az egész nép, de nem a tisztikar.

Ám te úgy viselkedtél, mint egy megvadult állat. Tapostál apán akkor is, amikor már öregember volt. Micsoda hőstett az, egy öregembert sértegetni?

R: Ne áltasd magad. Apa a parancsvégrehajtók és engedelmesség-mazochisták nemzedéki láncolatának az utolsó tagja volt. Egyik tiszt a másik után. Először porosz, aztán fasiszta, a mindenkori megbízás szer-int. És én büszke vagyok arra, hogy megtörtem ezt a hagyományt. Kétszáz éven át az apák egyre csak azt adták tovább a fiuknak, hogy feltétel nélkül engedelm-skedjenek. Nálam — hála Istennek — megszakadt a lánc. Talán százötven év óta én vagyok az első nem militarista. Vége van a rajztáblán a hadosztályok to-logatásának. Néhány ezer halott itt, néhány száz a másik oldalon.

Mi mehetett végbe apa fejében? Tulajdonképpen igazad van. Végül is tiszteletre méltó öregúr volt. Nem értem, hogy tehetett ilyet.

B: Mondd meg őszintén: igazán tömeggyilkosnak tartod? Vagy ez itt és örökké csak egy tökéletes szín-játék? Mindig egy sorban láttad őt lágerőrökkel és SS-gyilkosokkal? Nem tudom elhinni rólad. A felhá-borodásod gyakran olyan nevetségesen hisztérikus, olyan csinált. Ordítózol, tombolsz, a földhöz vágod a poharat, minek ez? Látnod kellene magad, ahogyan viselkedtél. És a nők, akik feljöttek veled? Hányini kellett tőlük. Néha majdnem komikus volt. A legu-tolsó, szakadt utcanők. Hozzá még a hasiscigaretta a szájukban, amikor kijöttek a szobádból. Mindig meg akartalak kérdezni, szándékosan tervelted ki? Ez, hogy úgy mondjam, része volt a te stratégiádnak, amellyel apának akartad bizonyítani, mennyire más vagy, mint ő? Vagy bennünket mindnyájunkat akar-tál ijesztgetni? Azokkal a félmeztelenül szaladgáló kis senkikkel? Rainer, ez a te polgárriogatásod kész röhej. Miért nem költöztél el? Miért nem mondtál le a csekkokról? Miért nem szakadtál el teljesen a csa-ládtól és kezdted valahol új életet. Akkor még tudtam volna hinni neked. De a te tiltakozásodat apa finan-szírozta. Minden Mao-bibliára ő kereste meg a pénzt a bankban, ahol dolgozott. Sohase kerestél egy fityin-get se. Tulajdonképpen sajnállak.

R: Rögjön sírok, nővérkém. Igazán szép, hogy saj-nálsz. De ez nem segít rajtad és rajtam se. Én ugyan-is gyűlölöm őt, a halála után. Minden mégoly nevetséges akcióm próbálkozás volt, hogy védekez-zem vele szemben. De legalább próbálkoztam. Veled ellentétben. A te életed egyetlen azonosulási kísérlet

volt. Kétségbeesetten próbáltál mindent megtenni nemcsak azért, hogy apának megfelelj, hanem hogy folytasd az ő életét. Nézd csak meg a férjedet! Apa gyenge mása. Ő is a bankban dolgozik, talán vezető is lesz, ha elég soká nyalja minden fontos ember talpát. Ha a férjeddal és anyával együtt ültök, mellettek látom apát. Semmi sem változott. Úgy beszélsz, úgy mozogsz, mint ő, ugyanazokat a könyveket olvasod. Büszke lehetsz az életedre. Egy értelmetlen élet értelmetlen megismétlésére. De alapjában véve igazad van. Elvesztettem a csatámat. Az összes — ahogy te nevezed — neveléses próbálkozásom, hogy valaki más legyen, hiábavaló volt. De tudod miért veszítettem? Mert anya és te — mindenekelőtt téged hibáztatlak, anya végül is a felesége volt — nem segítettetek nekem. Hirtelen már nem egy, hanem három ember ellen kellett harcolnom, és ahhoz gyenge voltam.

Mára már elfásultam. Gyenge vagyok ahhoz, hogy újrakezdjem, a szülői házban élek, mint egy gyerek, és félek, hogy elzavarnak. Életem harca elmúlt, a céljaim elúsztak a messzeségbe. Veszítettem. A jövőm? Nem akarok jövőt, nem érdekel. Ha apát nem tudom legyőzni, nekem sincs jövőm. Mert az ő élete a számomra élehetetlen. Vagy mit gondolsz, próbálkozzam én is a bankban?

B: Hagyd abba végre a nyafogást. Már megint ez az áldozati szerepjáték. Te nem vagy apa áldozata. Legfeljebb a saját igényeidé és céljaidé. Hogy a bankhoz mégy-e vagy sem, nekem mindegy. Csinálj, amit akarsz, csak ne nyafogj. Egyikünknek sem könnyű, én is tudom. Olyan családból származunk, amelyik elvesztette a háborút. Még hozzá sokkal inkább, mint mások, mert mi is kezdtük el. Mindnyájan veszítünk, nemcsak te. És egyáltalán nem könnyű ebből a semmiből legalulról újra felemelkedni. Bennünket legyőztek. Mint egy megvert boxoló vonszoljuk magunkat az öltözőbe, és próbálunk lassan magunkhoz térni. Rajtunk és bennünk mindenütt a harc nyomai. Némelyik gyorsan begyógyult, némelyik sose gyógyul be, egnémely sérülés még örökölhető is. De nem tehetünk semmit — ez a sorsunk. Azoké a gyerekeké, akiknek az apái mindezt a szörnyűséget okozták, elkezdték. Nehéz sors. De talán esély is egyben, nem tudom. Én se látom. Gyakran csak nyugalmat akarok. Csinálják jobban a mi gyerekeink.

R: Te is elfásultál. Éppúgy, mint én. Ez majdnem megnyugtat. Mindig azt hittem, hogy te sokkal erősebb vagy nálam. Különös, de most valami hasonlóságot érzek közted és köztem, jobban, mint korábban. Most hirtelen nem érdekel, hogy mit gondolsz apáról.

B: Sajnálom, de ki kell, hogy ábrándítsalak. Te nekem ugyanolyan idegen maradsz, mint voltál. Nem akarok veled együtt a szenvedők közösségébe tartozni. Én másképp viselkedem ebben a helyzetben. Nem csúszom a földön, és nem attól leszek ártatlan, hogy másokkal együtt én is apám áldozata vagyok. Nem akarom, érted? Visszautasítom ezt a szerepet! Gyűlölöm, undorít! Nem akarok egy nyavalygó rongylenni, és senki se felelős a sorsomért magamon kívül. És

még ha igaz az, hogy a férjemmel a szüleim életét folytatom, az is az én döntésem. Az én saját akaratom, amelyet sohasem adtam fel, akármi volt is, vagy bármit tett is apa. Én nem vagyok egy tettes gyereke! Nem vagyok náci-gyerek! Az egész interjú egy szerencsétlen ügy. Nem engedem magam kaptafára ráhúzni. Nem valamiféle pszichológusok korlátozott fantáziáját élem, akik egy főnáci elfuserált gyereket látják bennem. Olyan embernek érzem magam, aki felel a döntéseiért. Amit teszek, az az én kívánságom vagy az én akaratom, bármilyen nevelésesen patetikusan hangzik is, nekem mindegy. Sohasem éltem át a harmadik birodalmat, nem voltam a Hitlerjugendban, a szomszédaimat nem hurcolták el azért, mert zsidók voltak, és én nem szórakoztam azon, hogy a zsidóknak fogkefével kellett tisztítaniuk a járdákat. Sohasem tartottam a náciakkal, és sohasem néztem félre. Sohasem csináltam semmi olyat, ami más embereknek ártott. Hát akkor mi vagyok én? Ember vagy egy lábnyom a homokban? El kell tőled szakadnom, mert te túlságosan a múltban élsz. Lehetőleg minél kevesebbet akarok látni, mert a tehetetlenségem és a gyámoltalanságod az idegeimre megy. Nem tudok segíteni rajtad. Nem is akarok. Ha az ember megragadja a segítségért kinyújtott kezedet, megpróbálok magaddal rántani. Úgy teszel, mintha fel akarnál állni, közben pedig félsz a remegő lábadtól. Nincs szándékomban melléd feküdni. Maradj a mocskokban fekve, de engem ne piszkíts be.

R: Egy másodpercig azt képzeltem, hogy mégis csak kibékülhetnénk. De igazad van — reménytelen. Az a módszer, ahogyan a gyengeséggel bánasz, megfelel a családi hagyományoknak. Ha az ember elkeseredett, akkor rátaposnak. Ha erőt mutat, akkor dicsérik. A régi recept: a teljesítményért kell szeretni valakit, nem a szükséglete szerint. Nagyszerűen beválik, nálad is. A büszke, méltóságteljes harcos, aki emelt fővel jön meg a fogságból. Aki sohasem volt képes, hogy sirjon amiatt a sok borzalom miatt, amiben ő is bűnrészes volt. Soha egyetlen bocsánatkérő mondat, soha egy bűnnek a beismerése, soha még egy kicsike sajnálkozó szó sem. Valóban büszke lehetsz erre a példaképre. Egy apa, aki ugyanolyan magától értetődő természetességgel vezet egy bankot, mint egy hadsereget, mindenhol jól hasznosítható ember. Csak ott nem, ahol az érzésnek és az érzékenységnek csak a legkisebb cseppje szükséges. Igen, labdázott velem, olvasott is nekem, meg is vigasztalt, ha biciklizés közben lehorzoltam a térdem. De később? Amikor teli gondokkal és belső kétségekkel nem tudtam, hogy hova tartozom? Amikor az ő háborús bűnei, ahogy te helyesen mondtad, engem az egyik csoporttól a másikig hajtottak? Hol volt akkor az apám? Meglett volna az a soha vissza nem térő egyszeri esélyem, hogy olyasvalakitől tanuljak, aki nagymértékben részese volt a katasztrófának! Ő meg tudta volna magyarázni nekem, hogy miért engedelmeskedett szó nélkül, miért nem tanúsított ellenállást, és legalább miért nem hagyta abba időben. Semmit se mondott. Egy szót sem. És ezért gyűlölöm őt, mindenekelőtt ezért. Mert a tönkretett élete mel-

lett még azt a lehetőséget is elmulasztotta, hogy továbbadja a tapasztalatait. Majdnem jobb lett volna, ha kivégzik, mint másokat.

B: Na most aztán elegendem van. Nem akarok többet beszélni. Semmi értelme. Még kettőnk között sem változik meg a viszony, sőt. Apától homlokegyenest ellenkező reakciókat várunk. Én örülök annak, hogy békén hagyott a régi történetekkel. Tudtam, mi történt, és azt is tudtam, mi volt benne apa szerepe. Mit mesélt volna még? Egy apa, aki előttem ülve bevallja bűneit? Szörnyű gondolat. Egy ilyen apáról inkább lemondok. Egy apa, aki kisírja magát, és saját magát sajnálja? Egy apa, aki azon nyavalyog, mi mindent csinált rosszul? Isten őrizz. Ilyesmit nevezel te történelmi esélynek? Én örülök, hogy apa nem volt ilyen. Különben minden tiszteletemet elvesztettem volna iránta. Ő ezeket a dolgokat elintézte saját magával, és biztos, hogy nem volt nagyon könnyű dolga. A vereség után a fogságban volt négy éve arra, hogy átgondolja, mit tett rosszul. Bennünket, hála Istennek, békén hagyott vele. És ezzel nem megnehezítette, hanem megkönnyítette az életünket. Ehhen nem látok semmi kivetnivalót. Természetes, hogy megváltozott. A háború után már nem volt a nemzetiszocializmus híve. Nem csatlakozott egyik jobboldali csoporthoz sem, és elkerült minden öregnáci-találkozót. Igazi demokratává fejlődött. És nekem ez elég

volt. Ehhez nekem nem volt szükségem holmi nevetéses bűnbocsánatra. Képes volt arra, hogy megváltozzon. És ez feltételezi a hibák felismerését. Szörnyű fársztó volt, hagyjuk abba. Az, hogy apám élete ilyen különböző reakciókat vált ki, valószínűleg az az igazi tragédia.

A harmadik birodalom katasztrófája és bukása most a mi családjunkban folytatódik. Mint család megbuktunk. Minden, amit mondasz, ahogy gondolkozol, az számomra nem valami más, hanem tökéletesen idegen. Mintha sohasem lettél volna a testvérem. Ha rád nézek és hallgatlak, nem értem, hogy lehet, hogy ugyanazok a szüleink, együtt, egy házban nőttünk föl, és évekig együtt is játszottunk. Elmegyek tőled, tulajdonképpen soha többé nem akarlak látni. Néha az az érzésem, mintha a kisöcsém már régen meghalt volna.

Ma egy idegen ül előttem. És gyakran, amikor apáról beszélsz, az az első reakcióm... mit tud ez az én apámról. Csak azután ébredek rá, hiszen ő a te apád is volt. Talán ez az egyetlen, amiért apát hibáztatom. Hogy az ő története miatt nem élhetünk normális családi életet. Amíg csak élünk, a sorsa nem fog bennünket nyugton hagyni — s így van ez, még ha ő már rég halott, s ha még régebben lesz halott, akkor is.

Soltész Judit fordítása

